

Római érelelet Székesfehérvárról.

AZ ISMERTETENDŐ érelelet, mely Székesfehérvár határából származik és cserépedényben találtatott, numizmatikai szempontból a K. u. III. század első feléből való és a különböző hátlapi típusoknak egész sorát hozta. Ezek kronológiai rendszerezése ismereteinket e kor pénzveréséről is elősegíti.¹⁾ De a zárt leletek publikációja első sorban provinciális kutatásunk érdeke. Nemcsak a pénzforgalom megszűnése ad fontos dátumot a római provincia életében,²⁾ tudniillik a kiűrités dátumát, de mindegyik zárt lelet mond valamit a provincia életéből is. A lelet elrejtésének időpontja rendszeresen valamilyen megrázkódtatással függ össze. Különös fontossággal bírnak ezek a dátumok a III. században, amikor is a század összekuszált, elferdített forrásadataihoz reális értékű ellenőrzésül kínálkoznak. Így a modern forráskritikának is szüksége van ezekre az éremtani adatokra³⁾ és ezen keresztül kapcsolódik az egyszerű lelet-ismertetés fontos antik történeti problémák megoldásába.

Rátérve az ismertetésre először is a benne foglalt pénzek kitűnő fenntartása szembeötlő. Különösen áll ez természetesen az időrendben utolsó veretekre, de a korábbi darabok között sem akadt olyan, amelyik kopottsága miatt nem lett volna meghatározható.

A lelet megoszlása császárok szerint a következő:

	DEN.	ANT.
I. M. ANTONIUS TRIUMVIR	1	—
II. HADRIANUS	2	—
III. ANTONINUS PIUS	3	—
IV. ANTONINUS és M. AURELIUS	1	—
V. FAUSTINA SEN.	1	—
VI. MARCUS AURELIUS	4	—
VII. FAUSTINA IUN.	2	—
VIII. LUCIUS VERUS	1	—
IX. LUCILLA	1	—
X. COMMODUS	7	—
XI. CLODIUS ALBINUS	3	—
XII. SEPTIMIUS SEVERUS	90	—
XIII. JULIA DOMNA	34	—

	DEN.	ANT.
XIV. CARACALLA	42	—
XV. GETA	15	—
XIV. MACRINUS	5	—
XVII. ELAGABALUS	114	1
XVIII. JULIA PAULA	4	—
XIX. AQUILIA SEVERA	4	—
XX. JULIA SOAEMIAS	15	—
XXI. JULIA MAESA	39	—
XXII. SEVERUS ALEXANDER	173	—
XXIII. JULIA MAMAEA	26	—
Összesen	<hr/> 586	<hr/> 1

Ami a táblázaton első sorban feltűnik, az a két fajta ezüst-péNZ eloszlása. A majdnem hatszáz darabból álló leletben csupán csak egy dupladerár (antoninianus) van. Azt várják, hogy ez a Caracalla uralkodása óta rendszeresen vert péNZtípus nagyobb számmal legyen képviselve. Ez azonban nem a véletlen, hanem szándékosság műve. A korábbi antoninianusok különben is csak elvétve kerülnek Pannóniában a tulnyomó tömegű denárok közé.⁴⁾ Mivel leletünk csak Severus Alexander idejéig ér, nem csoda egyébként sem, hogy csak egy darab dupladerár került a leletbe.

A lelet összetétele császárok szerint megfelel Pannóniában és a Dunamelléltőkerülő éremleletek összetételének. A legkorábbi darab Marcus Antonius triumvir legios denárja Kr. e. 43-ból (Babelon: Antonia, 106.) Ez a rossz ezüstmű készült denártípus a császárkori éremleletekben állandóan előfordul.⁵⁾

Leletünkben hiányoznak az első századi császárok veretei. Nálunk a legelső császár, akinek veretei az ilyen összetételű leletekben előfordul: Nero (Kr. u. 54—68).⁶⁾ Különbözik leletünk a többi hasonló lelettől, mivel sem Nero, sem a Flaviusok, de még Trajanus sincs egyetlen darabbal se képviselve.⁷⁾ Ez csupán a véletlen műve, semmiféle következtetést nem szabad levonnunk. A császárok sorát így Hadrianus nyitja meg. A többi második századi császár is szerepel egy-két éremmel, valamint a császárnők is. Commodus halála után, az egymásután gyorsan következő császárok (Kr. u. 191—193) ritkábban előforduló veretei közül csak Clodius Albinus pénzei szerepelnek leletünkben.

A lelet zömét alkotó veretek a séverusi dinasztia korából valók. Kezdődik ez a sor Septimius Severussal (193—211), utána egyre nagyobb számmal képviselve a III. század uralkodói és a séverusi dinasztiahoz tartozó császári asszonyok is. Az utolsó császár, aki a leletben szerepel Severus Alexander (222-235) és anyja Julia Mamaea.

A zárt lelet tárgyalásánál a legfontosabbak az utolsó veretek, hiszen ezek verési ideje adja meg az elrejtés időpontját. Általában a legutolsó évekből van a legtöbb érme, de az nem következik be mindig matematikai pontossággal; lehet hogy az utolsó évekből csak egy-két darab van. Itt könnyen elképzelhetjük a véletlen közbejátszását.

Severus Alexander veretei közül még nagy számban kerültek a leletbe a 230-as évből származó érmek.⁸⁾ Még ebben az évben fellép egy új előlapi típus: a császár fedetlen mellképe IMP ALEXANDER PIVS AVG körirattal. Datálva van ez a mellképi típus a tribunicia potestas IX. évével, tehát 229 december 10-étől verték ezeket.⁹⁾ A következő évben ugyancsak szerepel az előbb említett hátlap, úgy látszik még a régebbi hátlapokkal párhuzamosan, természetesen TR. P. x.-es hátlapokkal. Ebbe a sorozatba tartozó, nem datált hátlapokkal vert érmek közül még jutott leletünkbe egy darab PROVIDENTIA AVG (Cohen 508). Ide kell soroznunk Julia Mamaea párhuzamos veretét, FELICITAS PVBLICA hátlapi körirattal (Cohen 24). Mint említettük 231-ben szerepel a veretek között még egy sorozat a régi IMP SEV ALEXAND AVG averskörirattal, hátlapja VICTORIA AVG (Cohen, 556). Ez az utóbbi sorozat valószínűleg nem jelent időrendben különbséget, mint azt Voetter feltételezi, hanem esetleg két párhuzamos officina pénzverését jelzi. Ha azonban időrendbeli különbséget is jelent, ezt a sorozatot csakis az előbbi előlapi típusok elé kell tennünk. A 231.-ik év nagy tömegű pénzverése és revers-ábrázolásai a perzsa háború megindítását tükrözik vissza.¹¹⁾ Ilyen ábrázolások közé tartozik egy MARS VLTOR köriratú darabja leletünknek, (Cohen161),¹²⁾ amelyet Voetter 234-re datált.¹³⁾ Ez a datálás azt jelentené, hogy leletünk utolsó darabjai között 3 éves időkülönbség áll fenn. Voetter e beosztását azonban nem tartjuk valószínűnek. Abban az emissióban, ahová ezt a veretet teszi, két azonos köriratú érme szerepel Mars ábrázolásával. Érmünk ábrázolása a lépő Marssal inkább a korai nyugodtabb mozgású ábrázolásokkal mutat rokonságot. Körirata pedig tipikusan valamely háború megindításának évébe vonja, ezért teszi ezt a típust Voetter is a germán háború megindításának évébe (234). Végül pedig, ami döntő, a császári portré abba a 231-es sorozatba osztja ezt a pénzdarabot, amelyikből Voetter csak kevés típust tudott felsorolni.¹⁴⁾ Ezt a darabot, tehát feltétlenül a 231-es év vereteihez kell sorolnunk, még pedig a későbbi emissiókhoz, úgy hogy ez az érme biztosan a legutolsó darab. Így leletünk utolsó darabjai közt semmiféle hiátus nincs.

Az utolsó és legfontosabb kérdés, hogy a lelet milyen történeti eseménnyel kapcsolatban került a földbe. Amint láttuk a lelet lezáródása 231-re, a perzsa háború évére esik. Mialatt a csá-

szár a Szíriába és Cappadociába betörő perzsák ellen hadakozik, a dunai és rajnai limes is a harcok színtere.¹⁵⁾ Germán betörésekről hallunk, amelyek nem vonatkozhatnak az Alsó-Dunánál szervezkedő gótokra,¹⁶⁾ hanem csakis a Közép-Dunánál megmozduló népekre. Mint mindig, a Keletre elviitt csapatok által meggyöngyült határvonalat most is átlépik nemcsak germánok, hanem a Duna-Tisza közén lakó szarmaták is.¹⁷⁾ Mivel a lelet Fejér vármegye területén került elő, valószínű a szarmaták egy betörése a limes Szentendre- és Dunapentele közötti szakaszán, amely betörés 231 végére, 232 elejére esett, lehetett alkalom az éremleletek elrejtésére. Ezek a betörések, ha jelentették is őket a császárnak Keleten, nem voltak olyan nagyméretűek, mint a Rajnánál. Mikor a császár 233-ban a perzsa háborút jól-rosszul befejezi, úgy látszik a rend Pannoniában már helyreállt, mivel a császárnak itt nem akadt dolga és egyenesen a Rajnához siettetett (234).¹⁸⁾

Radnóti Aladár. (Budapest).

- 1) Részletes feldolgozása a Numizmatikai Közlöny legközelebbi kötetében fog megjelenni.
- 2) Alföldi A.: A Gót mozgalom és Dácia feladása. (K. ny. az Egy. Phil. Közl. 1929. és 1930. évi köteteiből), 30 és kk. ll.
- 3) K. Hönn: Quellenuntersuchungen zu den Viten des Heliogabalus und des Severus Alexander. 1911, 64.
- 4) Jónás E.: A bajóti római ezüstpénzlelet és tanulságai. Orsz. Magy. Rég. Társ. Évkönyve 2, 1923/26, 138. sk.
- 5) N. A. Mouchmov: Le trésor numismatique de Réka-Devnia (Marcianopolis). 1934, 7.
- 6) Rómer F.: A bakony-szombathelyi éremkincs. Arch. Közl. 5, 1865, 107. skk. Gohl Ö.: A mocsoládi éremlelet. Num. Közl. 4, 1905, 75. skk. Jónás E.: A tisznanagyrévi római éremlelet. Num. Közlöny 23–24, 1924/25, 8. skk. Jónás E.: A bajóti római ezüstpénzlelet és tanulságai, i. h. 137. skk. W. Kubitschek: Ein Denarfund aus der Gegend von Üsküb. Num. Zeitsch. N. F. 1, 1908, 37. skk. Mouchmov: i. m. 5. sk.
- 7) Vespasianustól kezdődik a zalahosszifalusi lelet. Alföldi A.: Arch. Ért. U. f. 39, 1920/22, 102. sk.
- 8) O. Voetter: Alexander Severus, Eintheilung seiner undatierten Münzen. Wien, 1899, Taf. 10.
- 9) O. Voetter: i. m. Taf. 11. és 12. zavaros kronológiájára I. R. Cagnat Cours d'Épigraphie latine. 4. kiad. 1914, 214.
- 10) O. Voetter: i. m. Taf. 11.
- 11) Herodianus 6, 5. sk. Zenaras 12, 15. Vita Alexandri 55, 1 skk. K. Hönn: i. m. 64. skk.
- 12) J. Schwabe: Num. Journ. 1, 45.
- 13) O. Voetter: i. m. 13. táb.

¹⁴⁾ O. Voetter: i. m. 12. táb.

¹⁵⁾ Herodianus 6, 7. K. Hönn: i. m. 76. sk.

¹⁶⁾ L. Schmidt: Geschichte der deutschen Stämme. 1, 1910, 55.

¹⁷⁾ A dunai limes meggyöngülésére W. Thiele: De Severo Alexandro imperatore. Berol. 1909, 95. sk. Adataival nem értünk egyet.

¹⁸⁾ K. Hönn: i. m. 75. skk.

Adatok Inota község történetéhez.

„**I**NOTA KÖZSÉG MONOGRFIÁJA“ című munkámban, ¹⁾ a község r. kat. egyházának 18. századbéli történetét, adatok hiányában csak egész röviden érinthettem.

Munkám megjelenése óta, nagyon természetes, lankadatlan szorgalommal gyűjtöttem tovább a bakonyaljai kisközség csön-des multjára vonatkozó adatokat s mindenki előtt érthető lesz, hogy ezek közül elsősorban a falu tisztázatlanul hagyott 18. századbéli r. kat. hitéletére vonatkozó, csak gyéren található föl-jegyzések izgattak legjobban. Ez irányban végzett kutató munkám végre a Veszprémi Püspöki Levéltár gazdag tárában eredményhez vezetett, úgy hogy az ottani följegyzések alapján most már elég plasztikusan domborodik elénk, idestova két évszázad messi tá-volából az 1699-ben, gr. Zichy Imre²⁾ által telepített kis község 18. századbéli r. kat. hitélete, melynek rövid ismertetését két szempontból tartom szükségesnek.

Az első szempont, mely munkám megírását mindenek előtt aktuálissá teszi az, hogy — mint a következőkben látni fogjuk — az inotai r. kat. templomot épen kétszáz éve, vagyis 1735-ben szentelte föl Acsády Ádám (1725—1744.) veszprémi püspök, mely körülmény már egymagában véve is elegendő ahhoz, hogy az egyház multjának ránkmaradt történetét fölujítsuk. Mert kell, hogy pusztán a bicentennárium alkalmából is megemlékezzünk a falu ódon templomáról, mely ily módon nemcsak a székesfehérvári, hanem a régi veszprémi püspökségnek is egyik legrégebben föl-szentelt temploma.

A másik szempont szintén a mondott bicentennáriummal kapcsolatos és pedig az, hogy amikor a község kulturhistorikuma újabb érdekes adattal bővül, annak publikálása oly alkalomból történik, mely legalkalmasabb a dicső magyar mult föllevenítésére és ápolására, hisz ime a kétszáz év előtt fölszentelt kis fa-lusi templom is egyik büszkén csillogó bizonyítéka a pusztító törökvész után azonnal megjelent ősi, magyar kulturának.

Ami már most munkám tulajdonképpeni tárgyát illeti, úgy arra vonatkozólag a következőket közölhetem: